

Dodatek: Odkazuje list Koloským na soboty?

Odpověď Ron du Preezovi

Jerry A. Gladson

Diskuze o tom, zda mají křesťané doslovně zachovávat sobotu sedmého dne, patří v moderním křesťanstvu mezi nejostřejší. V této otázce se proti většině křesťanstva staví adventisté sedmého dne, baptisté sedmého dne, Church of God (sedmého dne) a několik dalších skupin¹. Jedním z hlavních biblických textů, které leží v centru pozornosti tohoto sporu, je Kol 2,16.17:

Nenechte se tedy nikým odsuzovat kvůli jídlu nebo pití, kvůli svátkům, novoluním nebo sobotám. Ty věci jsou stínem toho, co mělo přijít, ale podstata je v Kristu (B21).

Tento text je pro zastánce soboty rébusem, protože se zdá, že apoštol považuje týdenní soboty spolu s dalšími svátky židovského původu, jako jsou velikonoce, den smíření a svátek stánků, za nedůležité či nepovinné. Nabádá k tomu, aby nikdo, přinejmenším v koloském sboru, neodsuzoval² nikoho za nedodržování těchto svátků, a to včetně sobot. Pokud tato pasáž odráží postoj rané křesťanské církve k týdenním sobotám, pak je míra důrazu, jakou adventisté sedmého dne a další zastánci soboty přisuzují sabbatu, neadekvátní. Apoštol, předpokládáme, že se jedná o Pavla³, zdá se, příkládá sobotě malý význam a pokládá ji za něco, co má nezřetelnou, stínovou formu, která byla utlumena větší září Krista. "To vše je pouze stín [ř. skia - stín, předznamenání] toho, co přijde, ale skutečnost je Kristus". Důsledky tohoto apoštolova prohlášení jsou hluboce znepokojivé, zejména pro adventistické teology. Sobota tak již dále nemůže sloužit jako primární eschatologický test věrnosti Bohu, nemůže být již dále antitetickým, rozhodujícím symbolem v protikladu k hroznému znamení šelmy⁴. Ellen Whiteová píše: "Sobota čtvrtého přikázání bude v celé věci velkým bodem."⁵ Křesťané však, na rozdíl od Koloských, říkají, že zachovávání soboty sedmého dne je nepovinné a rozhodně není "velkým bodem v celé věci". W. Martin poznamenává, "Ze všech prohlášení Nového zákona tyto verše nejsilněji odmítají nárokování zastánců soboty na zachovávání židovské soboty sedmého dne."⁶

Z různých důvodů je tento text jen o trochu méně problematický pro odpůrce zachovávání soboty. I když se přiklání k výkladu, že text samotný je důkazem pro nezávažnost soboty v helénistické církvi, zůstává zde stále otázka po podstatě koloské hereze, na níž apoštol ve svém listu reaguje. Proč apoštol vznáší námitku proti zachovávání soboty a dalších židovských svátků? Staví se proti sobotě a židovským svátkům *per se* nebo proti tomu, jak bylo jejich zachovávání praktikováno v Kolosích? A nebo se naopak staví proti nějakému typu náboženského synkretismu, který si vypůjčil sobotu a další svátky od židů a křesťanů a postupně převrátil či přecenil jejich význam? Jinými slovy, jedná se zde o *překroucení* soboty? Je tu zmíněn nějaký způsob provázání soboty s kosmickými silami v pohanském synkretismu?⁷ Odsuzuje zde apoštol přímo její zachovávání nebo oponuje proti promíšení zachovávání soboty s nějakou jinou filosofií? Kol 2,16 se tak ukazuje být *crux interpretum* (velmi obtížný text) pro všechny vykladače.

Adventisté sedmého dne a další zastánci zachovávání soboty rozpoznávají nebezpečí, jaký tento text pro ně má, a proto obvykle výraz soboty (*sabbaton*) v Kol 2,16 překládají jako narážku na roční židovské náboženské svátky jako jsou velikonoce/svátek nekvašených chlebů, letnice, svátek trubení neboli roš hašana, den smíření a svátek stánků. Tyto svátky, a nikoli sobota sedmého dne, mají být tím "stínem" symbolizujícím "realitu, která je v Kristu".⁸

Nyní, Th.D. Ron du Preez v jedné z nejpropracovanějších studií Kol 2,16-17 oživuje s důrazem na nejmenší detaily tuto starou interpretaci zastánců soboty v práci nazvané *Judging the Sabbath: Discovering What can't be Found in Colossians 2:16*.⁹ Zaměřuje se téměř výhradně na kritickou frázi "svátky, novoluní a soboty"

1 Melton, pp. 531-544.

2 Ř. *krino*, „find fault with“ [obviňovat z něčeho], „pass judgement on“ [vložit na někoho soud]

3 Viz Kol 1,1; 4,18.

4 Zj 13,15-18.

5 E. G. Whiteová, Manuscript 24, 1891, citováno v SDA Commentary, 1957, 7:983.

6 Martin, p. 573.

7 Kol 2,13-15.18.

8 SDA Commentary, 1957, vol. 7, pp. 205-6; Wood, pp. 339-41; Lewis, 191, p.28.

9 Publikováno v r. 2008.

v Kol 2,16. Své závěry shrnuje stručně těmito slovy: *Přesvědčivá váha inter-textových, lingvistických, sémantických, strukturálních a kontextuálních důkazů ukazuje, že sabbata [sabbaton] z Kol 2,16 ukazuje na starodávne židovské ceremoniální soboty a ne na týdenní soboty. Proto sobota sedmého dne z Desatera nemůže být na základě Koloským 2 zrušena.*¹⁰ Du Preez vskutku nashromáždil působivé množství inter-textových, lingvistických a sémantických dat, aby demonstroval, že sobota sedmého dne není v Kol 2,16 zmíněna. Své závěry opírá o dva klíčové prvky a na ně bych zde rád reagoval:

1. Výraz *sobota* jak v hebrejském, tak řeckém textu neznamená konzistentně vždy sobotu sedmého dne; konkrétně v Kol 2,16 odkazuje na svátky troubení, den smíření a na sobotní roky.

2. Trojčlenný výraz "svátky, novoluní a soboty" v Kol 2,16 není frází či konvenčním způsobem, který používají bibliční pisatelé, když poukazují na roční/měsíční/týdenní svátky, jak se tvrdí, a proto je nelze vykládat tak, že zahrnují sobotu sedmého dne.

Abychom mohli tyto závěry ohodnotit, je nezbytné sumarizovat du Preezovy argumenty detailněji. Po této sumarizaci zanalyzuji dva hlavní prvky celého případu a na závěr zhodnotím problematickou situaci v Kolosích, na kterou reagoval apoštol Pavel, což vidím jako klíčové pro porozumění Kol 2,16. Na tomto základě budeme schopni zformulovat pochopení vztahu rané církve v Kolosích a pravděpodobně i na jiných místech k sobotě sedmého dne.

Argumentace du Preeze

Du Preez poznamenává, že v průběhu historie nalézala většina vykladačů v termínu *sabbatwn*, *sabbaton* v Kol 2 odkaz na sobotu sedmého dne.¹¹ Diskutovaný výtaz v Kol 2,16, *sabbaton*, je gramaticky genitiv plurálu, doslovně "[čeho] sobot". Nominativ tohoto výrazu je *sabbaton*¹² či možná *sabbata*, pokud se jedná o přepis z aramejštiny. *Sabbata* může také být chápán jako nominativ či akuzativ plurálu *sabbaton*. V Kol 2,16 se však jedná o genitiv plurálu.

Du Preez vznáší námitky proti výkladu, že *sabbaton* v Kol 2, 16 odkazuje na sobotu sedmého dne tím, že se obrací ke starozákonnímu používání termínu *šabbat* a odpovídajícímu řeckému překladu *sabbata* či *sabbaton*, jak je uveden v Septuagintě (LXX), kterou první křesťané široce používali. Ze 111 výskytů výrazu *šabbat* ve Starém zákoně jich 94 odkazuje na sobotu sedmého dne a 19 na něco jiného. Kdykoli je v uvedených textech myšlena sobota sedmého dne, pak zde du Preez identifikuje tzv. lingvistické markery, jako výrazy "zachovávat", určitý člen, "svatý", "moje [Jahveho]", spojení soboty s "den" a jiné indikace v bezprostředním kontextu, jako např. "od soboty do soboty".¹³ Pokud takové markery chybí, nejedná se o odkaz na sobotu čtvrtého přikázání. Cituje zde také podobný závěr, ke kterému došel již kdysi J. N. Andrews:¹⁴ "sobota sedmého dne je nazvána 'moje sobota', 'můj svatý den' apod.; zatímco jiné jsou uvozeny jako 'vaše soboty', 'její soboty' a podobnými dalšími výrazy".¹⁵ Vzhledem k tomu, že *sabbaton* v Kol 2,16 nemá žádný takový lingvistický marker, "mohlo by se jednat o odkaz na ceremoniální soboty", protože tak koresponduje se způsobem, jakým se na ně odkazuje ve Starém zákoně.¹⁶

S ohledem na tento závěr následně testuje způsob, jakým se výraz *sabbaton/sabbata* používá v Novém zákoně. Tam tyto termíny popisují soboty sedmého dne, jediný den soboty sedmého dne a běžný sedmidenní týden. To není příliš odlišné od způsobu, jakým výraz *sabbata* používá řecká Septuaginta (LXX), kde také odkazuje na sobotu sedmého dne, soboty sedmého dne (plurál) a ceremoniální soboty. A opět, po aplikaci své teorie o lingvistických markerech shledává, že například kdykoli je výraz *sabbata* použitý ve smyslu běžného týdne, je vždy doprovázen číslovkou dne.¹⁷ *Sabbaton* v Kol 2,16 nemá žádné takové lingvistické markery.

A dále, v hebrejském textu Lv 23,32c výraz *šabbat* [*sabbata* (plurál) v LXX] odkazuje nikoli na sobotu sedmého dne, ale na den smíření, který spadá na 10. den 7. měsíce. "Bude to pro vás den odpočinku,

10 Du Preez, p. 148.

11 Du Preez, pp. 9,10.

12 Arndt and Gingrich, p. 739.

13 Např. Iz 66,23.

14 1829-1883.

15 Andrews, p. 88.

16 Du Preez, p. 24.

17 "První den týdne [*sabbaton*]", 1.Kor 16,2.

slavnost odpočinutí, budete se pokořovat od večera devátého dne toho měsíce, od jednoho večera do druhého budete zachovávat svůj den odpočinku".¹⁸ Šabbat odkazuje dále na sobotní roky nebo na sedmiletý odpočinek ve kterém měla obdělávaná půda ležet ladem,¹⁹ a také na Den troubení,²⁰ i když v tomto posledním případě je použit hebrejský termín *šabbaton*, "sobotní svátek", což je odvozeno od *šabbat*.²¹ Tady LXX překládá *šabbaton* výrazem *anapausis*, "ustání", "zastavení". I přes tuto odchylku LXX du Preez uzavírá, že je lingvisticky vhodné "rozumět Pavlovu použití tohoto termínu²² jako referenci na ceremoniální soboty²³ a/nebo na soboty sedmého roku".²⁴

Když takto ukotvil možné porozumění výrazu *sabbaton* jako odkazující na ceremoniální svátky, obrací du Preez svoji pozornost na problém chronologické sekvence termínů použitých v Kol 2,16. Formulace "svátky, novoluní a soboty" byla vždy obecně chápána jako zahrnující všechny roční, měsíční a týdenní svátky židovského lidu, především ty zmíněné v Tóře. Proto přirozeně zahrnovaly i soboty sedmého dne. Poté, co du Preez analyzuje šest klíčových míst ve Starém zákoně, kde je tato sekvence zmíněna,²⁵ tvrdí, že jsou vždy buď odlišné od Kol 2,16²⁶ a/nebo přidávají do výčtu čtvrtý či jiný prvek, např. "denní". A dále zdůrazňuje, že všech osm zmíněných textů se týká obětí, které se v uvedené dny přinášely, a ne zachovávaní dnů samotných.

Další potvrzení, že se v Kol 2,16 jedná o ceremoniální soboty, vidí du Preez v řeckém termínu pro "svátky"²⁷ (*heorte*), který je zde použit. Tento termín v LXX, kterým se obvykle překládá hebrejský výraz *hag*,²⁸ odkazuje na takzvané poutní svátky: velikonoce, svátek nekvašených chlebů a svátek stánků,²⁹ tj. na události, při kterých se předpokládalo, že každý muž židovského původu navštíví chrám. Tento hebrejský termín není nikdy použit v souvislosti se svátkem dne smíření, svátkem troubení či s jinými ceremoniálními svátky. Proto v Kol 2,16 musí řecký ekvivalent³⁰ tohoto výrazu odkazovat na stejné tři svátky a ne na jiné.

Literární analýza Oz 2,11³¹, který je jedním z textů často citovaných kvůli použití chronologické formule a jedním z těch, od nichž se předpokládá, že jsou místem, z nichž vychází náš studovaný text z listu Koloským, zdá se, potvrzuje tyto závěry. "Všemu jejímu veselí učiním přítrž, jejím svátkům, novoluním i sobotám, všem jejím slavnostem"³². Nejen že výraz *šabbat* v tomto textu nese lingvistický marker "její soboty", a tím naznačuje, že se nejedná o Hospodinovy soboty sedmého přikázání, ale nachází se také zřetelně v chlastické struktuře s dalšími výrazy:

- (A) **hag** (poutní svátek)
- (B) **chodeš** (novoluní)
- (A') **šabbat** (svátek troubení, den smíření, sobotní roky)

Kol 2,16 se zdají mít podobnou chlastickou či vnitřně invertovanou paralelu. Adventistický teolog Angel Rodriguez zde říká, "Du Preez nade vši pochybnost demonstroval, že v Kol 2,11 (sic?) Pavel nepojednává o sobotě sedmého dne."

"Ne všechny argumenty se mohou jevit jako přesvědčivé, ale faktem zůstává, že předpoklad, kdy fráze "svátky, novoluní nebo soboty" v listu Koloským zahrnuje všechny roční svátky, měsíční slavnosti a soboty sedmého dne, se nachází ve stavu potřeby zásadní revize či mnohem lépe odmítnutí."³³

Zdá se tedy, že du Preez vyřešil hlavní problém v interpretaci textu z listu Koloským, a to přesvědčivě ve prospěch pozice zastánců zachovávaní soboty.

18 Lv 23,32.

19 Lv 25,1-7.

20 Lv 23,24.

21 Koehler & Baumgartner, p. 948.

22 *Sabbaton*.

23 Jako jsou svátky smíření a troubení.

24 Du Preez, p. 51.

25 Nu 28-29; 1 Par 23,31; 2 Par 2,4; 8,13; 31,3; Neh 10,33 Ez 45,13-17; Oz 2,11.

26 Např. odlišné pořadí: týdenní, měsíční, roční.

27 *Heorte*.

28 "Svátek", "kruhový tanec", "průvod".

29 Dt 16,16; 2 Par 8,13.

30 *Heorte*.

31 2,13 v hebrejském textu.

32 Oz 2,13 ČEP.

33 Rodriguez, p. 27.

Nedostatek místa zabraňuje věnovat se zde každému detailu této komplikované a působivé analýzy,³⁴ proto se spokojíme se zhodnocením dvou klíčových aspektů zmíněných výše, tedy použití hebrejského termínu *šabbat* a jeho řeckého překladu ve Starém a Novém zákoně a dále jeho chronologického umístění v sekvenci roční/měsíční/týdenní. Na těchto dvou argumentech du Preezova argumentace stojí či padá.

Použití výrazu *Šabbat* v hebrejském textu

Kdykoli se v hebrejském textu vyskytuje výraz *šabbat*,³⁵ odkazuje podle du Preeze v 94 případech na sobotu sedmého dne a v 19 případech znamená týden, den smíření či roky odpočinutí. Pokaždé, když odkazuje na sobotu sedmého dne, je tento výraz vždy doprovázen jistým určujícím lingvistickým markerem. Často je použito především "vaše" soboty či "její" (Izraele) soboty. Protože Kol 2,16 neobsahuje žádný lingvistický marker, předpokládá, že *sabbaton* odkazuje na ceremoniální soboty. Du Preez připouští, že tato sémantická podmínka pouze zakládá možnost, že *sabbaton/sabbata* v Kol 2,16 odkazuje na nějaký ceremoniální svátek; nedává však ještě žádné definitivní rozřešení.

V LXX, která obvykle *šabbat* překládá řeckým *sabbaton/sabbata*, je právě případ plurální formy použit pro soboty sedmého dne,³⁶ den smíření³⁷ a roky odpočinutí.³⁸ Když stojí sám, obsahuje výraz *šabbat* sobě vlastní nejednoznačnost, takže o tom, zda odkazuje na soboty sedmého dne či na jeden nebo více ceremoniálních svátků musí rozhodnout kontext. Kol 2,16 obsahuje dva kontextové indikátory, které dokládají, že se zde jedná o sobotu sedmého dne. Jak uvidíme dále, těmito indikátory jsou přesně výrazy "svátky... novoluní... soboty". Tímto způsobem jsou určeny roční, měsíční a týdenní (soboty) svátky. Ve většině případů - pokud ne zcela ve všech - kde bibličtí či židovští pisatelé používají chronologické uspořádání, je vždy zahrnuta sobota sedmého dne. Sobota sedmého dne náleží do sémantického rozsahu významu, který stanovují roční, měsíční a týdenní slavnosti. Jestliže tyto termíny nacházíme vedle sebe v pasáži jakou je Kol 2,16-17, jedná se o silný a přesvědčující důkaz, že *sabbaton*, který je jedním z nich, odkazuje na sobotu sedmého dne.

Několik dalších pasáží³⁹ má podobné bezprostřední kontextové indikátory, které odkazují na přítomnost odkazu na soboty sedmého dne. "Kdy už pomine novoluní, abychom zas prodávali obilí," spílá Amos a cituje reptání svých posluchačů, "a den odpočinku (sobota), abychom otevřeli sýpku"⁴⁰. Výraz "novoluní" [*chodeš*] stejně tak jako člen před sobotou [*hašabbat*] zde jasně identifikují, že se jedná o sobotu sedmého dne. Podobně čteme u Izajáše: "kouř kadidla je mi ohavností, i novoluní [*chodeš*], dny odpočinku [*šabbat* bez členu] a svolaná shromáždění; ničemnost a slavnostní shromáždění, to nemohu vystát. Z duše nenávidím vaše novoluní a slavnosti [*moed*; LXX: *heorte*], jsou mi jen na obtíž".⁴¹ Zde nacházíme, i když ne seřazený sekvencně, výrazy popisující roční, měsíční a týdenní svátky, které jsou zde vyjmenovány takovým způsobem, kdy je evidentní, že je zde zahrnuta také sobota sedmého dne. Sobota je zde uvedena jako samotné slovo *sabbata/sabbaton* bez členu, podobně jako v Kol 2,16. Vše bude ještě mnohem zřetelnější, když se nyní podíváme na plný rozsah použití chronologického řazení svátků zachovávaných Izraelci.

Sekvence roční/měsíční/týdenní

Ve svém hodnocení osmi pasáží, které obsahují domnělou chronologickou formuli roční/měsíční/týdenní, du Preez selhává v prokázání jejího adekvátního historického použití. Tradice nemůže přeskočit přímo z poexilní éry do prvního století a raného judaismu a křesťanské církve, ale před tím, než dosáhne doby novozákonní, musí nutně procházet helénistickým a raným římským obdobím. Dnes je nám známo pozoruhodné množství židovské literatury z tohoto období a to nám dovoluje sledovat s mnohem větší mírou přesnosti použití diskutovaného motivu před tím, než dosáhl formy známé z Kol 2. Při interpretaci fráze "svátky, novoluní a soboty" v listu Koloským musí být brány v úvahu poznatky z této literatury.

34 182 stran.

35 111 krát.

36 Ex 16,29; 31,13-14.16; Lv 19,3.30; 26,2; Oz 2,11; Am 8,5; Iz 1,13; 56,2.4.6; 58,13; Ez 20,12-13.16.20.

37 Lv 23,32.

38 Lv 25,6; 26,34.43; 2 Par 36,21.

39 Am 8,5; Oz 2,11; Iz 1,13.

40 Am 8,5.

41 Iz 1,13-14

Většina z osmi pasáží, které du Preez rozebírá a které obsahují v nějaké formě tuto frázi, jsou z pozdního poexilního období historie Izraele.⁴² Pouze Ez 45,13-17⁴³ a Oz 2,11⁴⁴ jsou ranějšího data. Nu 28-29 může být v závislosti na způsobu datace také poexilní kompozicí a v jistém pohledu podobné i Lv 23. 1 Pa 3,31; 2 Pa 2,4;8,13;31,3 a Neh 10,34 jsou také poexilní.

V Nu 28-29 nalézáme rozšířenou klasifikaci izraelských svátků a obětí, které byly během nich přinášeny, v periodách denních, týdenních, měsíčních a ročních. Celá sekvence je zastřešena termínem *moed* (stanovený čas) ve 28,2. LXX překládá výrazem *heorte* (svátek) a jedná se o stejný výraz, jaký je použit v Kol 2, což ukazuje, že v této terminologii může být zahrnut jakýkoli z izraelských svátků a zachovávaných dní. Pasáž formálně začíná výrazem *tamid*, což znamená denní oběti, které se přinášely ráno a večer.⁴⁵ Dále je zmíněna sobota neboli dny zachovávané s týdenní periodou⁴⁶ a popisují se zde oběti přinášené v tento den. Pokračují měsíční svátky či novoluní⁴⁷ a následuje kompletní seznam ročních svátků zmíněných v Tóře: velikonoce/svátek nekvašených chlebů,⁴⁸ letnice,⁴⁹ svátek troubení,⁵⁰ den smíření⁵¹ a svátek stánků.⁵² Zmíněny samozřejmě nejsou Purim a Chanuka, které jsou pozdějšího původu a roky odpočinutí, protože nejsou součástí ročního rozpisu svátků. Celý oddíl shrnuje sekvenci těmito slovy: "To budete konat pro Hospodina v časech vám stanovených [*moed*], kromě svých slibů a dobrovolných darů při vašich obětech zápalných i přidavných, při úlitbách a obětech pokojných."⁵³ Znovu je zde použit termín *moed* [ř. *heorte*], který zahrnuje všechny Izraelem zachovávané svátky, a tak uzavírá celou sekvenci.

Du Preez Nu 28-29 diskvalifikuje ze svého zkoumání, protože se týká "různých obětí, které byly přinášeny denně, týdně, měsíčně a ročně".⁵⁴ Osobně jsem nepochopil, v čem spočívá závažnost této námitky. Celý oddíl neomylně klasifikuje dny v nichž se tyto oběti přinášely v chronologickém pořadí: denní, týdenní, měsíční a roční. Není zde sice v takto dlouhém textu uvedena přesná formulace, avšak tvar a struktura této klasifikace je zřetelně přítomná. S takto rozšířeným způsobem klasifikace se setkáváme i v pozdější židovské literatuře. Tato sekvence jednoznačně zahrnuje i sobotu sedmého dne.

U chronologických sekvencí použitých v knihách Paralipomenon se dostáváme k mnohem "techničtějšímu" způsobu vyjádření. Knihy Paralipomenon⁵⁵ mají svůj původ ve čtvrtém století př. n. l. 1 Pa 23 obsahuje výčet Levitů a jejich různých služebností vzhledem k chrámu, který má být brzy dostavěn. Celá kapitola obsahuje klasifikaci kněží: Levitů obecně; Geršonovců, Kehatovců a Meraríovců; rodové linie předků; služebnosti všech dosud zmíněných skupin; různé typy obětí; a na závěr seznam ustanovených svátků "o sobotách, novoluních a slavnostech".⁵⁶ "Denní" se objevuje ve formě ranních a večerních obětí.⁵⁷ Máme zde tedy sekvenci (denní)/týdenní/měsíční/roční. Jedná se evidentně o jistý druh chronologické klasifikace: "Takto měli v patřičném počtu a předepsaným způsobem pravidelně sloužit před Hospodinem"⁵⁸. Řecká terminologie této pasáže uvedená v LXX přesně odpovídá Kol 2,16, pouze je v opačném pořadí: *sabbaton* [sobota], *neomenia* [novoluní], *heorte* [svátky]. Námitka, že *heorte* zde zahrnuje pouze poutní svátky, tady nemá žádné opodstatnění; evidentně zde odkazuje na celé spektrum ročních svátků. A podobně i *sabbaton* je zde definitivně odkazem na sobotu sedmého dne a nikoli na den troubení, den smíření či na roky odpočinutí.

2 Pa 8 znovu vypráví příběh Šalamounova dalšího programu po dokončení stavby chrámu. Verše 12-15 zaznamenávají jeho záměr uspořádat kněžské služby a různé oběti pro chrámovou službu "podle každodenního pořádku, podle Mojžíšova příkazu pro přinášení obětí ve dnech odpočinku, o novoluních a při slavnostech, třikrát za rok, ve svátek nekvašených chlebů, ve svátek týdnů a ve svátek stánků."⁵⁹ Znovu zde nacházíme týdenní, měsíční a roční sekvenci a jediné zde seznam ročních svátků zahrnuje pouze tři poutní

42 5. stol. př. n. l. nebo později.

43 6. stol. př. n. l.

44 8. stol.

45 Nu 28,3-8.

46 Nu 28,9-10.

47 Nu 28,11-15.

48 Nu 28,16-25.

49 Nu 28,26-29.

50 Nu 29,1-6.

51 Nu 29,7-11.

52 Nu 29,12-38.

53 Nu 29,39.

54 Du Preez, p. 61.

55 V hebrejské bibli se jedná o jedinou knihu.

56 1 Par 23,31.

57 1 Par 23,30.

58 1 Pa 23,31 (B21).

59 2 Par 8,13.

svátky, očividně proto, že se jednalo o ty svátky, během kterých měl celý národ přicházet do chrámu. Du Preeze nám připomíná, že termíny, které označují poutní svátky,⁶⁰ jsou jistým technickým vyjádřením. Zde však nelze vyloučit, že *hag* je metonymie pro všechny roční izraelské svátky. Pokud tomu tak je, pak mezi ně nade vši pochybnost patří i sobota sedmého dne.

Je zcela přirozené, že autor knih Paralipomenon opěvuje reformu kultu provedenou Chizkijášem,⁶¹ velkým judským králem a reformátorem, kterého vidí jako model královské zbožnosti. 2 Pa 31 uvádí seznam toho, co dokázal, včetně seznamu jeho obětí pro "zápalné oběti, aby byly obětovány ráno i večer, na zápalné oběti ve dnech odpočinku, o novoluních a při slavnostech, jak je předepsáno v Hospodinově zákoně."⁶² Tyto časté odkazy na sobotu v knihách Paralipomenon⁶³ odrážejí rostoucí význam, který byl kladen na sobotu sedmého dne jako na význačný prvek židovského náboženství v poexilní době.⁶⁴

Sekvence denní/týdenní/roční je zde připomínkou Nu 28-29. Terminologie je identická s 1 Pa 23,31, viz *sabbaton* [sobota], *neomenia* [novoluní], *heorte* [svátky]. Sobota sedmého dne je zde zahrnuta jako přirozená část této sekvence.

U Neh 10,34 se nacházíme zhruba ve stejném období jako v knihách Paralipomenon, a proto je i sekvence výrazů v podstatě stejná. Tento text nás informuje o tom, co vůdci poexilní židovské komunity zamýšleli poskytovat pro rituály v chrámu. Po výčtu obětí následuje klasifikace svátků, během kterých budou přinášeny: "na pravidelnou oběť zápalnou [*tamid*] ve dnech odpočinku a o novoluních, na slavnosti", tj. denní/týdenní/měsíční/roční. Jak bezprostřední kontext,⁶⁵ tak kontext celé knihy⁶⁶ pojednávají o diskuzích týkajících se zachování soboty v poexilním Jeruzalémě, a jsou tak dostatečným důkazem o tom, že *šabbat* v Neh 10,33 skutečně odkazuje na sobotu sedmého dne.

Je zřejmé, že nezáleží na tom, v jaké sekvenci je zachování svátků popsáno. Zda v pořadí (denní)/týdenní/měsíční/roční či v jeho obrácené variantě, jako je tomu u Ez 45,13-17 a Oz 2,11, která pochází z doby předcházející poexilnímu období. Cíl je vždy stejný: podat stručný, ale kompletní výčet všech svátků zachovávaných v Izraeli.

Ezechiel, sám kněz, patřil mezi aktivní Judejce, kteří byli v babylónském exilu na počátku šestého století před naším letopočtem. A jako kněz projevoval značný zájem o sobotu. "Svěťte mé dny odpočinku" cituje Ezechiel slovo od Hospodina "a budou znamením mezi mnou a vámi, abyste věděli, že já jsem Hospodin, váš Bůh."⁶⁷ Ez 45. kapitola, v níž se nachází chronologická sekvence, a která je jednou z nejpozoruhodnějších kněžských částí celé knihy, zaznamenává diskuzi o obnovení chrámu a jeho rituálů v čase, který má teprve přijít.⁶⁸ Protože se však Ezechielův popis nepodobá ničemu, co je nám známo ze záznamů o obnoveném druhém chrámu, který byl dokončen r. 516 př. n. l., je většina textu zahalena tajemstvím. Jeho nekonzistence s kultickými předpisy v Pentateuchu vedly rabíny na konferenci v Jamnii, která se konala na konci prvního století n. l., k hledání vysvětlení. Tehdy údajně rabín Chananiáš ben Chizkiáš proseděl mnoho nocí a spálil při tom 300 měr oleje na svícení, až nakonec plně smířil Ezechiele s Mojžíšem.⁶⁹

"Princ", který přijde, obnoví sociální a rituální řády v izraelské komunitě.⁷⁰ Bude přinášet oběti "o svátcích, o novoluních i o dnech odpočinku, o všech slavnostních shromážděních domu izraelského".⁷¹ Máme zde sekvenci roční/měsíční/týdenní v opačném pořadí, než v jakém se vyskytuje v knihách Paralipomenon a Ezdráš-Nehemjáš. Důležitý je překlad tohoto textu v LXX, vzhledem k tvrzení du Preeze, že *heorte*, kterým se v LXX překládá hebrejské *hag*, odkazuje pouze na poutní svátky. V prvním výskytu tohoto výrazu na začátku sekvence ("svátky... novoluní... soboty") to tak může být, avšak text pokračuje dále a používá *heorte* podruhé, tentokrát již jako vše zahrnující termín "všechna slavnostní shromáždění [*heorte*]". Opět, i přes riziko zdánlivě nepřiměřeného opakování, je sobota sedmého dne zahrnuta jako součást této sekvence.

60 Hebrejský termín *hag* a řecký *heorte*.

61 715-687 př. n. l.

62 2 Par 31,3.

63 Narodil od knih Královských, kde nalézáme paralelní popis.

64 Viz Iz 56,6-8; Jr 17,21-27; Ez 20,12.19-21; Neh 10,31-33; 13,15-21.

65 Neh 10,31.

66 Neh 13,15-22.

67 Ez 20,20.

68 Ez 40-48.

69 Bruce, p. 35.

70 Ez 45,1-25.

71 Ez 45,17.

Du Preezovo tvrzení je v rozporu s mojí předchozí identifikací prvků chronologické sekvence v 46. kapitole proroka Ezechiele. Správně tvrdí, že v Ez 46⁷² není žádná formální sekvence, avšak je zřejmé, že se zde nachází v několika vzájemně oddělených verších stejná terminologie, která implikuje, že celá pasáž pojednává o stejné konvenční klasifikaci časově orientovaných svátků. Technicky řečeno je zde použita kněžská terminologie: "soboty" [*šabbat*],⁷³ "novoluní" [*hodesš*],⁷⁴ "svátky a slavnostní shromáždění".⁷⁵ "Soboty" a "novoluní" se vyskytují spolu v jedné frázi "ve dnech odpočinku a o novoluních", tj. v týdenních a měsíčních intervalech. Text dále pokračuje a rozvíjí téma rituálů dodržovaných týdně o sobotách a měsíčně o novoluních a poté se obdobným způsobem věnuje ročním "svátkům a slavnostním shromážděním" [*hag a moed*].⁷⁶ Tato pasáž také zmiňuje denní oběti [*tamid*].⁷⁷ Zdá se, že vzor klasifikace rozšířený na denní, týdenní, měsíční a roční svátky je v tomto textu plně funkční. A sobota sedmého dne je zde samozřejmě součástí tohoto vzorce.

V textu Oz 2,13⁷⁸ vidí du Preez velký význam, protože v něm nalézá literární formu⁷⁹, která je Kol 2,16 nejbližší. Prorok Ozeáš říká: "Všemu jejímu veselí učiním přítrž, jejím svátkům, novoluním i dnům odpočinku, všem jejím slavnostem." Celý výrok je určen pro království severního Izraele, které čelí nájezdu Asýrie v r. 722/21 př. n. l. Jedná se o předpověď, která říká, že až bude dobyto, dojdou kultické svátky Severního království svého konce. Du Preez je zcela přesný ve svém odmítnutí tvrzení Maurice Logana⁸⁰ a Dudleyho Canrighta,⁸¹ kteří tvrdí, že toto proroctví dojde nakonec svého naplnění v křesťanské éře v Kol 2,16.⁸² Takováto interpretace vytrhává Oz 2,13 z jeho historického kontextu.

Du Preez navrhuje výklad, kde tvrdí, že Pavel si jazyk v Kol 2,16 vypůjčil od Oz 2,13. Pasáž v listu Koloským tak může dokonce být přímou citací Oz 2,13. V řečtině⁸³ si jsou oba texty velmi podobné, přinejmenším v chronologické sekvenci, jak je vidět, když je umístíme vedle sebe:

její svátky, její novoluní, její soboty⁸⁴
(kvůli) svátkům, (kvůli) novoluní nebo (kvůli) sobotám⁸⁵

I když je však chronologická sekvence⁸⁶ shodná, v porovnání s jinými výše citovanými texty, nemáme v listu Koloským dostatek informací k tomu, abychom si mohli být jistí, že apoštol zde opravdu cituje proroka Ozeáše 2. kap. a nepoužívá pouze konvenční způsob, jak zmínit izraelské svátky.

Je zajímavé zde zmínit způsob, jakým židovští opisovači zdůraznili v hebrejském jazyce Oz 2,11,⁸⁷ tak že by měl být čten následujícím způsobem: "Způsobím, že všechno její veselí ustane [malá pauza], její svátky, novoluní a dny odpočinku [pauza], i všechny její slavnosti."⁸⁸ V tomto čtení je tak poslední zmíněná klauzule "i všechny její slavnosti" závěrečnou frází opakující a zahrnující všechny tři předchozí zmíněné svátky, které se vyskytují ročně, měsíčně a týdně, a tak zde stojí závěrečné shrnující vyjádření.

Du Preez interpretuje zde zmíněné roční svátky⁸⁹ jako poutní svátky⁹⁰ a soboty,⁹¹ na základě lingvistických markerů v Oz 2, vysvětluje jako den troubení, den smíření a odpočinku sedmého roku. A protože dále vnímá text v listu Koloským jako citaci z Ozeáše 2, aplikuje stejnou definici sobot i na text v Koloským 2.⁹²

72 Du Preez, p. 64-65; Gladson, p. 332.

73 Ez 46,3.

74 Ez 46,3.

75 Ez 46,11.

76 Ez 46,11-12.

77 Ez 46,13-15.

78 V anglických překladech Oz 2,11; v hebrejském textu Oz 2,13.

79 V LXX.

80 Logan, p. 269.

81 Canright, p. 38.

82 Du Preez, p. 105.

83 LXX a NZ.

84 Oz 2,11 LXX.

85 Kol 2,16.

86 Roční/měsíční/týdenní.

87 Oz 2,13 v hebrejské bibli.

88 Doslovný překlad.

89 Hag.

90 Velikonoce/svátek nekvašených chlebů; letnice; svátek stánků.

91 Šabbat.

92 Du Preez, pp. 110-111.

Uvedené tvrzení se však zdá být poněkud "přitažené za vlasy". I kdybychom text v Koloským 2 považovali za citaci Ozeáše 2, neznamenalo by to nutně, že je nezbytné na něj aplikovat stejnou definici slovních výrazů. Novozákonní pisatelé často starozákonní pasáže reinterpetují a dávají jim zcela nový význam, který v původním kontextu nenalézáme. Hlavní metaforou v této prorocké věštbě⁹³ je Hospodinovo ohlášení rozvodu s jeho lidem kvůli jejich nevěrnostem s Baalem a dalšími kanaanskými božstvy. A jako u skutečného rozvodu i zde metafora pokračuje a to, co dříve bylo "naším" vlastnictvím, se nyní stává "jejím" vlastnictvím. Proroci mluví o "jejích" dětech,⁹⁴ "jejím" zlatě a stříbře,⁹⁵ "jejích" vinicích,⁹⁶ "jejích" náramcích a ozdobách⁹⁷ atd. A stejným způsobem to, co bylo dříve svátky ustanovenými Hospodinem, se nyní stává "jejími" svátky, novoluními a sobotami.⁹⁸ Tato pasáž je podobná jiným prorockým odkazům na tyto svátky, když se Izrael stal nevěrným.⁹⁹ Hospodin se distancuje od jejich neupřímných či prázdných rituálů.¹⁰⁰ Přidání zájmena ženského rodu a třetí osoby u Ozeáše není proto žádným ukazatelem na změnu významu týdenní soboty na den troubení, den smíření či odpočínutí sedmého roku. A není to tedy také důvodem pro tvrzení, že stejný posun je myšlen i v textu Koloským 2, protože se jedná o předpokládáný citát z Ozeáše. Sekvence uvedená u Ozeáše je stejná jako v Koloským 2 - roční/měsíční/týdenní - avšak text v Ozeáš 2 jednoznačně zahrnuje soboty sedmého dne.¹⁰¹

V hlavní části své práce *Judging the Sabbath* du Preez rozpracovává každý z výše uvedených textů. V příloze D¹⁰² pak dále uvádí další odkazy na předpokládané chronologické sekvence zahrnující sobotu v deuterokanonických či apokalyptických knihách a pseudoepigrafech. Obě tyto skupiny patří do sbírky židovské literatury raného judaismu.¹⁰³ Nyní bych tyto pasáže rád prozkoumal, a to společně s dalšími podobnými z ještě širšího rozsahu židovské literatury včetně spisů od Philóna Alexandrijského. Tento širší kontext nám umožní vidět z dostatečně široké perspektivy trojdílnou frázi z Koloským 2.

Apokryfní/deuterokanonické odkazy na sobotu

1. kniha Makabejských je židovským záznamem makabejského povstání a byla sepsána ve druhém či prvním století př. n. l.¹⁰⁴ Původně byla napsána v hebrejštině a obsahuje také dopis od Demétria I. Sótéra,¹⁰⁵ vládce seleukovské dynastie v Sýrii Jónatanovi Makabejskému, židovskému veleknězi ve kterém můžeme číst toto: "Všechny svátky [*heorte*] a soboty [*sabbata*] a novoluní [*noumenia*] a ustanovené dny [*hemeraí apodeideigmenai*], a tři dny před svátky a tři dny po svátcích - ať jsou to všechno dny nedotknutelnosti a volnosti pro všechny židy, kteří jsou v mém království".¹⁰⁶

Du Preez namítá, že se zde jedná o čtyřdílnou sekvenci a nikoli o třídílnou a navíc zde není shodné chronologické pořadí. Místo toho jsou termíny promíchány v sekvenci roční/týdenní/měsíční a jsou v plurálu a nikoli v singuláru jako v Kol 2,16.¹⁰⁷ Nejsm si jistý, zda chronologická sekvence vůbec kdy měla striktní literární formulaci. Spíše se jeví, že se při různých použitích lišila. Jejím záměrem se zdá být klasifikace všech svátků uvnitř rámce, který zahrnuje denní, týdenní a roční periody. Navíc 1. Makabejská cituje z dopisu, jehož autorem je vládce, který není židovského původu, a proto bychom zde neměli nezbytně očekávat, že tento pisatel ve své sumarizaci židovských svátků, které mu jsou cizí, zachytí správně celé pořadí. Tento dopis, či alespoň jeho jádro, je obecně pokládán za autentický.

V mimořádném příběhu Judit můžeme nalézt popis svátků, které zbožná Judit zachovávala, a které zahrnují celou škálu časových určení: "Postila se po celou dobu svého vdovství, vyjma dnů před sobotou a o sobotě [*sabbaton*] samotné, den před novoluním a v den novoluní [*noumenia*] a o svátcích [*heorte*] a dnech radosti

93 Oz 2,2-23.

94 Oz 2,4.

95 Oz 2,8.

96 Oz 2,12.

97 Oz 2,13.

98 Oz 2,11.

99 Viz Iz 1,12-14; Jer 7,21-26.

100 Iz 1,15.

101 Wolff, p. 38.

102 Du Preez, pp. 179-182.

103 Od třetího do prvního stol. př. n. l.

104 167-134 př. n. l.

105 162-150 př. n. l.

106 1 Mak 10,34.

107 Du Preez, pp. 179-180.

pro dům Izraele".¹⁰⁸ Zde jsou zmíněny dokonce i dny. Časová určení jsou zde klasifikována podle schématu týdenní, měsíční a roční a bez diskuze je zde proto zmíněna sobota sedmého dne. Du Preezova námitka, že uvedené pořadí je chronologicky obrácené vzhledem k sekvenci v Koloským 2, a že se proto zde nejedná o běžný způsob, jakým se odkaz na svátky provádí,¹⁰⁹ nevyvrací skutečnost, že, bez ohledu na uvedené pořadí prvků v sekvenci, je obvyklým způsobem zmíněna sobota sedmého dne.

Tato skutečnost se stává ještě více zřejmou, když se ještě krátce vrátíme k 1. Makabejské. Nalezneme zde další dva odkazy, které du Preez nezmiňuje a které si zaslouží naši pozornost. Nalézají se ve stejném kontextu obsazení Jeruzaléma a následného znesvěcení chrámu Antiochem IV Epifanem, seleukovským králem, který se pokusil vnutit židovskému národu helénské náboženství a kulturu, a tím nakonec vyprovokoval makabejské povstání.¹¹⁰ "Její svatyně se stala opuštěnou jako poušť," říká pisatel, "její svátky [*heorte*] se změnil v bédování, její soboty [*sabbata*] ve výčitku, její čest v opovržení."¹¹¹ Tady následuje dopis od Antiocha nařizující, aby se židé vzdali svých "zvláštních zvyků".¹¹² Některé z nich jsou jmenovány, včetně "sobot a svátků",¹¹³ obětí, svatyně, kněží,¹¹⁴ zákonů o košer stravě¹¹⁵ a dokonce o Tóře samotné, která je zdrojem veškerých židovských zákonů.¹¹⁶ Radikální změna, kterou Antiochus v těchto příkazech požadoval je zřejmě uvedena v apokalyptické vizi proroka Daniele o malém rohu, který "se bude snažit změnit doby a zákon".¹¹⁷ Zdá se, že v této pasáži¹¹⁸ pisatel používá svátky a soboty jako část symbolizující celý systém náboženských svátků. Jedná se o stejný způsob, jakým se zřejmě i v Koloským 2 odkazuje na to, "co jíte či pijete či kvůli svátkům, novoluní a sobotám", čímž Pavel vyjadřuje celý rozsah rituálních zvyků včetně zachovávání soboty sedmého dne. Zdá se tedy, že oba diskutované odkazy z 1. Makabejské,¹¹⁹ i když nezahnují celou chronologickou sekvenci, mají ve skutečnosti stejný záměr.

I v jiné apokryfní literatuře můžeme pozorovat podobný fenomén: jedna část chronologické sekvence je vypuštěna, ale zbylé prvky jednoduše implikují celý rozsah zachovávaných svátků. Sirach (či Ben Sira) odkazuje na roli Měsíce při stanovování "období", "dnů slavností [*heorte*] a novoluní".¹²⁰ Sobota zde u Siracha pravděpodobně není implikována, protože není kupodivu zmíněna ani nikde jinde v celém textu knihy, která je poměrně dlouhá a byla sepsána ve druhém století př. n. l. Mnohem zajímavější je Sirachova zmínka, že David "dal krásu svátkům [*heorte*] a uspořádal jejich čas v průběhu roku k chvále Hospodinova jména".¹²¹ Jedná se o jasnou narážku na Davidovo zavedení liturgických praktik v chrámu, jak je uvedeno v knihách Paralipomenon.¹²² Nemůžeme s jistotou tvrdit, že takovéto ustanovení zahrnovalo sobotu, nicméně obsahuje náznak zvyklosti uvádět výčet svátků podle času, kdy se v průběhu roku konají. Podobně viz také Baruch 1,14, spis z druhého století př. n. l., kde se mluví o "dnech svátků [*heorte*] a v ustanovených obdobích".¹²³

V části popisující znesvěcení chrámu Antiochem zmiňuje pisatel 2. Makabejské sobotu a svátky. "Lidé nemají zachovávat sobotu [*sabbatizein*] ani zachovávat svátky [*heorte*] svých předků, ani vyznávat, že jsou židé".¹²⁴ V tomto případě zde vidíme odkaz na týdenní a roční svátky, které zjevně zahrnují všechny další svátky včetně měsíčních. Denní oběti již byly odstraněny znesvěcením chrámu.¹²⁵

A nakonec zde máme pasáž z 1. Ezdráše 5,51-52,¹²⁶ která není obsažena v kanonické knize Ezdráš¹²⁷ a která nás přivádí k době, v níž se začalo zachovávání kultických svátků ve druhém chrámu v 6. stol. př. n. l.: "Dodržují svátky stánků... a přinášejí každý den [*hemera*] správné oběti a dále pravidelné oběti a pozdvihování o sobotách [*sabbaton*] a novoluních [*noumenia*] a o všech posvěcených svátcích [*heorte*]". Máme zde sekvenci denní/týdenní/měsíční/roční. Nevidím žádný důvod pro to, aby zde byl výraz svátky

108 Jud 8,6.

109 Du Preez, p. 181.

110 164 př. n. l.

111 1 Mak 1,39.

112 1 Mak 1,41-50.

113 1 Mak 1,45.

114 1 Mak 1,45-46.

115 1 Mak 1,47.

116 1 Mak 1,48.

117 Dan 7,25.

118 1 Mak 1,39-50.

119 1 Mak 1,39.45.

120 Sirach 43,6-8.

121 Sirach 47,10.

122 1 Par 23-26.

123 Srov. také 1 Mak 12,11.

124 2 Mak 6,6.

125 2 Mak 6,1-5.

126 5,50-51 LXX.

127 Viz Ezdr 3,8-13.

[*heorte*] limitován pouze na tři poutní svátky, protože jsou zde popsány jako "všechny posvěcené svátky". Du Preezova námitka,¹²⁸ že se zde tyto výrazy na rozdíl od Koloským 2 vyskytují v plurálu, postrádá zmínku o tom, že pisatel zde odkazuje na opakování jednotlivých svátků (během roku máme více než padesát sobot).

Uvedený způsob klasifikace židovských svátků se také objevuje v mnoha dalších spisech raného judaismu včetně pseudoepigrafických děl Filóna Alexandrijského.

Odkazy na sobotu v pseudoepigrafických spisech

Du Preez zmiňuje několik odkazů na sobotu v knize Jubilejí z druhého století př. n. l., která je legendárním záznamem vidění, které obdržel Mojžíš na Sinaji.¹²⁹ Kniha Jubilejí je zajímavá zejména proto, že se její autor zajímá o sobotu sedmého dne a o židovský kalendář svátků obecně, jak dokazuje mimo jiné i samotný název knihy, a proto nabízí kontext, kde se přirozeně řeší otázky, které zde diskutujeme. Du Preez se zabývá ne méně než sedmi místy z této knihy, v nichž je zmiňována sobota. Všechny tyto pasáže uvádějí seznam svátků, avšak s jiným vzorem než je tomu v Koloským 2, což du Preeze vede k závěru, že "zde nenacházíme žádnou roční-měsíční-týdenní sekvenci".¹³⁰ Již zběžný pohled na tyto texty však vede k jinému závěru.

Jubileá 1,10 odkazuje na odpadnutí, které zavládlo v Izraeli po jeho vstupu do zaslíbené země, a říká se zde, že "mnozí budou zničeni a zajati a padnou do rukou nepřátel, protože opustili má nařízení, má přikázání a svátky mé smlouvy a mé soboty a má svatá místa". Tento seznam obsahuje pouze roční a týdenní svátky, ale žádné měsíční. Povšimněme si však, že sobota sedmého dne je zde označena jako "moje soboty" a to indikuje, podle du Preezových kritérií, že se jedná o týdenní soboty.

Zatímco v Jubilea 1,10 postrádáme jednu z obvyklých kategorií, ostatní odkazy z této knihy obsahují buď seznam týdenních, měsíčních a ročních svátků, k němuž přidávají další položky, nebo položky sekvence míchají způsobem, který nebývá v sekvenci běžný.

"Hospodin ustanovil slunce jako velké znamení na zemi pro dny, soboty, měsíce, svátky (dny), roky, roky odpočínutí, jubilea a pro všechny (určené) časy roku" (Jubileá 2,9). Jedná se o šestičlennou sekvenci zahrnující dny, týdny, měsíce, roky, sedmiletí a padesátiletí což, dle mých poznatků, z tohoto textu dělá nejkompletnější seznam v nám známé starověké židovské literatuře. Výčet je nakonec shrnut frází "všechny (určené) časy roku".

Pokud by Izrael zapomněl na kalendář svátků, který je dle autora tvořen rokem o 364 dnech, pak "zapomenou novoluní a (určené) časy a soboty," všechna "nařízení roku".¹³¹ Zde nacházíme měsíční, roční a týdenní položky seznamu. O pár veršů dále čteme: "oni pokříví měsíce a soboty a svátky a jubilea",¹³² tj. (čtyřdílný) seznam měsíčních, týdenních, ročních a sedmiletých svátků. V dalším verši jsou popisovány "měsíce a (určené) časy a soboty a svátky",¹³³ opět čtyřdílný seznam zahrnující měsíční, roční, týdenní a roční svátky. Dále autor tvrdí, že lidé ze zkažené generace v budoucích časech zapomenou "přikázání a smlouvu a svátky a měsíce a soboty a jubilea a všechny soudy".¹³⁴ Znovu zde máme čtyřdílný seznam čítající roční, měsíční, týdenní a sedmileté svátky.

Uvedené odkazy z knihy Jubilejí se od Kol 2 liší v tom, že mají tendenci uvádět seznam svátků v jiném pořadí či přidávají další svátky nebo místo singuláru používají plurál. Proto du Preez popírá souvislost s Kol 2, kde se naopak vyskytuje jednoznačná sekvence roční, měsíční, týdenní.

Nicméně pro většinu z nás se zdá zřejmé, že v uvedených pasážích z knihy Jubilejí se jejich autor snaží podat nám seznam všech zachovávaných svátků, které z jeho pohledu budou v budoucích generacích ohrožené. Jedná se o roční, měsíční, týdenní a sedmileté svátky. Pořadí jednotlivých svátků zde nehraje žádnou roli. V každém z uvedených příkladů se sobota sedmého dne jeví jako zástupce týdenních svátků.

128 Du Preez, p. 180.

129 Ex 24,18.

130 Du Preez, p. 181.

131 Jubilea 6,34.

132 Jubilea 6,37.

133 Jubilea 6,38.

134 Jubilea 23,19.

Du Preez má pravdu když tvrdí, že zde nenacházíme žádný stereotyp v podání výčtu svátků, který by striktně kopíroval roční, měsíční a týdenní prvky. Nacházíme zde však jistý pokus autora o všezahrnující seznam izraelských svátků, který následuje chronologický vzorec.

Apokalypsa 1. Henochova je smíšená práce, která byla velmi populární v rané křesťanské éře a je dokonce citována i v Novém zákoně.¹³⁵ Část knihy nazvaná "Kniha o drahách nebeských světél"¹³⁶ datovaná do r. 110 př. n. l., obsahuje několik odkazů na svátky, které jsou předmětem našeho zájmu. 1. Henochova 82 je Metuzalémovo zjevení¹³⁷ o astronomických kalkulacích kalendářního roku. Ten je, stejně jako v knize Jubileí, tvořen 364 dny rozdělenými do 12 měsíců po 30 dnech a každý třetí měsíc (tzv. období) se vkládal jeden den navíc.¹³⁸ Zřetelná je zde obava pisatele, že přijetí standardního lunárního roku o 354 dnech, jako tomu bylo v Jeruzalémě, by vedlo k chaosu v datování svátků.¹³⁹ Bůh ustanovil nebesa, aby označovala "měsíce, svátky, roky a dny" a řády hvězd na svých "místech, obdobích, svátečních dnech a měsících".¹⁴⁰ A opět "jejich (určená) období, která je vedou po jejich místech, řádech, časech, měsících, mocnostech a stanovištích".¹⁴¹ V této pasáži chybí sobota, ledaže by byla zahrnuta v termínu "dny", ty se však zdají být spíše odkazem na běžné dny týdne. Jak je vidět, ostatní části standardní formule zde zmíněny jsou. Uvedený text tedy pouze ukazuje, že formule nebyla zkostratělá, ale přístupná rozšíření, zkrácení či přeskupení dle potřeby, aby sdělila záměr, jaký autor zamýšlel. Účelem takového jazyka je nabízet liturgické pořadí pro různé časové periody v průběhu roku.

Sobota u Filóna Alexandrijského

Filón Alexandrijský¹⁴² žil a pracoval mezi židovskou komunitou v Egyptské Alexandrii a byl současníkem Ježíše a apoštolů. Je námětem k diskuzi, nakolik byl Filón skutečným reprezentantem židovského myšlení své doby. Pravděpodobně reprezentuje jistý proud tohoto myšlení, který byl charakteristický pro Alexandrii a pravděpodobně i některé další části helénské sféry. Ačkoli du Preez do své analýzy Filóna nezahrnuje, obsahuje druhá část Filónovy *De specialibus legibus* (Výklad zákona) pasáž relevantní k naší diskuzi.¹⁴³

Tento oddíl hovoří o tom, co Filón nazývá "deset svátků" zákona. Ačkoli diskuze zde uvedená je velmi rozsáhlá, vidíme v ní rozdělení na následující prvky: rituály prováděné denně; týdně o sobotách; měsíčně o novoluních; roční svátky velikonoce, prvního snopku, nekvašených chlebů, troubení, den smíření a svátek stánků. V rozšířené formě zde nalézáme známou klasifikaci: denní/týdenní/měsíční/roční a jednoznačně je zde obsažena sobota sedmého dne. Pořadí je obrácené v porovnání s Kol 2,16, avšak není pochyb, že záměr je shodný: podat chronologický výčet izraelských svátků. Filónovu diskuzi můžeme pokládat za reprezentativní, co se týká tradičních kategorií, v nichž uvažujeme o starověkých svátcích zachovávaných v Izraeli a jejichž praktikování pokračovalo i v Kol 2,16.

Sobota v Kol 2,16

Na základě všech výše diskutovaných pasáží, které vytváří sémantické pozadí pro náš text v listu Koloským, je těžké vyhnout se závěru, že ve frázi "*kvůli svátkům, novoluním nebo sobotám*" je jednoznačně zahrnuta i sobota sedmého dne.¹⁴⁴ Sobota je zde zmíněna a žádné exegetické eskamotérství, jakkoli dobře myšlené, ji nemůže odstranit. "Důkazy jsou naprosto přesvědčivé" tvrdí Ratzlaff ve prospěch interpretace soboty v Kol 2,16 jako soboty sedmého dne.¹⁴⁵

Du Preez se snaží otupit tento závěr odkazem na řecký překlad výrazu *šabbat* v Lv 23,32, jak bylo již výše zmíněno. "Je to pro vás nejsvětější sobota; budete pokořovat své duše. Večer devátého dne toho měsíce,

135 Jud 14-15.

136 Kap. 72-82.

137 1 Hen 82,1.

138 1 Hen 5-6.

139 Russel, p. 39-40.

140 1 Hen 82,8-9.

141 1 Hen 82,10.

142 20 př. n. l. - 50. n. l.

143 Filón 2.11-48.

144 Kol 2,16.

145 Ratzlaff, p. 194.

od večera až do večera, budete zachovávat svoji sobotu". Jedná se o odkaz na zachovávání dne smíření.¹⁴⁶ *Šabbat* se zde v LXX překládá jako *sabbata*, což je stejný výraz, jaký je použitý v Kol 2,16. "Máme zde příklad jednoduchého výrazu 'sobota' jak v originálním znění hebrejského textu, tak v řeckém překladu, Septuagintě," píše du Preez, "který se používal k označení jiného svátku než soboty sedmého dne".¹⁴⁷ A dále pokračuje poukázáním na to, že *sabbata* se v Kol 2,16 vyskytuje bez jakéhokoli specifického markeru, který se používal, pokud měl tento výraz označovat týdenní soboty, a proto tento výraz může v Kol 2 označovat i něco jiného než sobotu sedmého dne.

Již jsme si ukázali, že sobota se v Kol 2,16 vyskytuje s jinými dvěma markery, které indikují, že se vskutku jedná o týdenní sobotu. Jedná se o výrazy "svátky" (roční) a "novoluní" (měsíční) a poslední část této známé chronologické trilogie pak tvoří sobota. Toto zjištění zpochybňuje závěr učiněný na základě Lv 23,32, že sobota zde označuje jeden z ročních svátků a nikoli sobotu sedmého dne.

Skutečnost, že Kol 2,16 je *crux interpretum* jak pro zastánce soboty, tak pro její odpůrce, je du Preezem zmíněna pouze okrajově,¹⁴⁸ i když by se ve skutečnosti mohla stát jeho nejsilnějším argumentem. Můžeme to vyjádřit ve formě otázky: V jakém smyslu je v Koloským 2 míněna sobota sedmého dne? Jaký je charakter soboty v tomto textu?

Teologové jsou již dlouho nejednotní v otázce skutečné podstaty rituálních praktik, o kterých se zmiňuje list Koloským. Kdo v Kolosích trval na věcech týkajících se "jídla a pití" a "svátků, novoluní a sobot"? Jak zamýšleli praktikovat jejich zachovávání?

Zdá se, že dopis Koloským reflektuje židovský prvek v koloské křesťanské komunitě. Zmiňuje se zde lidská tradice [*paradosis*],¹⁴⁹ obřizka,¹⁵⁰ dietní omezení týkající se jídla a pití,¹⁵¹ zákazy "toho se nedotykej, to nechutnávej, na to nesahej"¹⁵² a samozřejmě svátky, novoluní a soboty.¹⁵³ Židovský historik Josefus Flavius, který psal jen o pár let později, než byl sepsán list Koloským, udává, že seleukovský král Antiochus Veliký (nar. 242 př. n. l.) přesídlil z Mezopotámie do údolí Lycus, kde se nachází Kolosy, několik tisíc židovských rodin.¹⁵⁴ Proto je zřejmé, že v této oblasti přetrvala populace židovské národnosti a část z nich bezpochyby konvertovala ke křesťanství během Pavlovy misijní činnosti.

Co však tak snadno do židovského pozadí nezapadá, jsou odkazy na "uctívání andělů", "vesmírné mocnosti", tedy duchovní bytosti, které obývají svět a mají moc nad lidmi a "zdání moudrosti v ochotném uctívání, v pokoře a tvrdé kázni těla".¹⁵⁵ Tento důraz na exklusivismus, asketismus a angeologii vedl mnoho teologů k závěrům, že se zde jedná o jakousi ranou formu gnosticizmu, gnostickou formu judaismu¹⁵⁶ či alespoň synkretismus ovlivněný silně judaismem a provázaný s křesťanstvím.¹⁵⁷ Zastánci této filosofie si možná představovali anděly a vesmírné mocnosti, které vytváří hrozbu pro lidské bytosti a také ovládají přístup k božskému. Možná nabádali k striktnímu asketismu, který slučoval dietní praxi a zachovávání židovských svátků, jako k doplňku evangelia. Pokud tomu tak bylo, pak jejich schéma zastínilo dostatečnost toho, co Bůh učinil v Kristu, a proti tomu apoštol vyjadřuje své varování.¹⁵⁸ Není jasné, zda se zde setkáváme s plně rozvinutým systémem učení. Spíše se pravděpodobně jednalo o filosofii, která převzala některé prvky jak z judaismu, tak z helénismu, což byl přístup obvyklý pro náboženský mix, který se v té době vyskytoval v Malé Asii.

Žel však neznáme přesnou povahu toho, co někteří koloští obhajovali. Není jasné, jak do své filosofie integrovali roční, měsíční a týdenní židovské svátky, či jak dodržovali ostatní rituální prvky zmíněné v textu. Proto si nemůžeme být jistí, co přesně se v textu diskutuje. Takováto nejistota ohledně subjektu praxe či víry, zdá se, diskvalifikuje použití této pasáže jako argumentu jak pro, tak i proti zachovávání soboty. Text zůstává *crux interpretum*.

146 Lv 23,26-31.

147 Du Preez, p. 48-49.

148 Du Preez, p. 5-7.

149 Kol 2,8; srov. Mt 15,3.

150 Kol 2,11.14; 3,11.

151 Kol 2,16.

152 Kol 2,21.

153 Kol 2,16.

154 Starožitnosti 12,3-4.

155 Kol 2,18-20.

156 Abbott, xlvi.

157 Kimmel, pp. 339-340; Carson, Moo & Morris, pp. 331-338; Maly & Horgan, vol. 3, p. 861.

158 Lincoln, p. 566.

Se vši pravděpodobností se však zdá, že jsou zde nějakým způsobem zahrnuty sobota a další židovské svátky. V římském světě byla sobota unikátní pro judaismus, a proto je divné vidět apoštola, jak používá tento termín k tomu, aby odkázal na nežidovské zvyky. Tolik jednoduchá dedukce.

Ve spojitosti s Kol 2. kapitolou je třeba vzít v úvahu ještě dva další Pavlovy texty. První obsahuje jazyk podobný tomu v Kol 2:

"Dříve jste však neznali Boha a byli jste otroky bohů, kteří ve skutečnosti bohy nejsou. Nyní jste však Boha poznali; lépe řečeno: byli jste od Boha poznáni. Jak to, že se zase navracíte k těm bezmocným a ubohým mocnostem a chcete se jim dát znovu do otroctví? Dodržíte ustanovení pro dny a měsíce, období a roky! Bojím se, aby úsilí, které jsem vám věnoval, nebylo nakonec nadarmo."¹⁵⁹

"Dny", "měsíce", "období" a "roky" zde mohou odkazovat na týdenní, měsíční a roční židovské svátky, podobně jako v Kol 2. Je jisté, že list Galatským byl napsán jako vyjádření nesouhlasu vůči jistým židovským legalizačním tendencím mezi galatskými konvertity.¹⁶⁰ Pokud je jednou z námitek i sobota, což se zdá být, je Pavlova námitka proti Galatským podobná té v listu Koloským: jakoukoli snahu přinutit konvertity zachovávat sobotu, či jakýkoli další židovský svátek, vidí Pavel jako "krok zpět". Pro Koloské je to pád zpět z jejich reality ke "stínu věcí". Pro Galatské to znamená návrat zpět do otroctví "ubohým mocnostem".

Druhý text se nachází v listu Římanům ve 14. kapitole. Pavel se zde snaží vyřešit spor v římském sboru mezi vegetariány a těmi, kdo jedí vše.¹⁶¹ Může to být odkaz na spor mezi těmi, kteří si myslí, že je dovoleno jíst jídlo obětované bohům v místních svatyních a těmi, kteří takové jídlo odmítají jíst z důvodu jeho předchozího zasvěcení pohanským bohům nebo proto, že není košer, a kteří jsou proto nuceni jíst pouze rostlinnou potravu.¹⁶² Vegetariánství bylo charakteristickým prvkem mnoha náboženských hnutí prvního století.¹⁶³ Pavlova rada spočívala v tom, aby nikdo nesoudil ani toho, kdo se zříká určitého druhu stravy, ani toho, kdo jí a pije vše.¹⁶⁴ V rámci této diskuse se dotýká i podobného sporu týkajícího se zachování dní: "Někdo rozlišuje dny, jinému je den jako den."¹⁶⁵ Jedná se pravděpodobně o spor, který byl v tomto sboru již vyřešen dříve, a proto ho nyní apoštol v Ř 14 znovu celý nerozebírá, ale pouze zde říká: "Každý nechť má jistotu svého přesvědčení. Kdo zachovává určité dny, zachovává je Pánu."¹⁶⁶ Není jisté, zda tato raná diskuse měla co do činění se sobotou a dalšími svátky, ale je to velmi pravděpodobné. Mlčení textu v této věci činí jakýkoli definitivní závěr nemožným. Přesto je rada, kterou zde Pavel dává, podobná té v listu Koloským 2. Zvláštní dny, o nichž se mluví, pozbyly své pokračující platnosti a jejich zachování by nemělo být vyžadováno. Avšak na nikoho, kdo se rozhodne tato zachování dodržovat, by neměly být uvaleny žádné sankce. De Lacey poznamenává: "Křesťané již nejsou dále svázáni vnějšími požadavky ve věci zachování svátků".¹⁶⁷

Z pohledu těchto tří pasáží, zejména Kol 2, se zdá, že proklamovat závaznost zachování soboty sedmého dne pro křesťany stojí v protikladu k Pavlovu učení. Zachování soboty musí být ponecháno na svědomí jednotlivce. Nikdo není oprávněn posuzovat v tomto ohledu druhého. A opravdu, pokud následujeme Pavla, neměl by nikdo z nás trvat na sobotě jako na velkém znamení věrnosti Bohu. Pokud tak někdo činí, jde daleko za průkazné texty Nového zákona. Listy Koloským, Galatským a Římanům se zdají být v opozici k pokusům ustanovit sobotu "prubířským kamenem ortodoxie".¹⁶⁸ List Koloským spíše potvrzuje, že sobota a další svátky jsou "pouze stínem toho, co mělo přijít, ale podstata je v Kristu".¹⁶⁹ Konečnou zkouškou pro křesťany je Kristus a nikoli sobota.

Podle knihy Skutků pokračoval Pavel po svém obrácení v zachování soboty a zdá se, že také zachovával velikonoce/svátek nekvašených chlebů,¹⁷⁰ letnice¹⁷¹ a další svátky.¹⁷² On sám tuto skutečnost vysvětluje těmito slovy: "Ode všech jsem svobodný, ale všem jsem se vydal jako otrok, abych jich co nejvíce získal. Pro

159 Ga 4,8-11.

160 De Lacey, p. 181.

161 Ř 14,1-3.

162 Wright, vol. 10, p. 735; viz 1 Kor 8.

163 Knox, vol. 9, p. 613.

164 Ř 14,4.13-18.

165 Ř 14,5.

166 Ř 14,5-6.

167 De Lacey, p. 183.

168 De Lacey, p. 183.

169 Kol 2,17.

170 Sk 20,6.

171 Sk 20,16.

172 Sk 21,24-26.

Židy jsem jako Žid, abych získal Židy; pro lidi pod Zákonem jsem jako pod Zákonem, abych získal ty, kdo jsou pod Zákonem".¹⁷³ Jako příklad Pavlovy přizpůsobivosti původním židovským zvykům může sloužit záležitost s obřezáním Timotea.¹⁷⁴ Přesto byl Pavel obviňován z toho, že učí konvertity z pohanů, aby nepraktikovali obřizku ani "nezachovávali zvyky".¹⁷⁵ Pavel sám zůstal u řady původních židovských zvyků, s největší pravděpodobností, z ryze pragmatických důvodů, ale na své následovníky tyto závazky již nenakládal. Můžeme diskutovat o tom, zda učil své následovníky dodržovat omezení určená na Jeruzalémském koncilu.¹⁷⁶ Ve sborech, zdá se, povoloval značnou šíři volnosti, protože byl přesvědčen o tom, že Tóra se vzdala své závaznosti ve prospěch Kristova zákona.¹⁷⁷ Zde již sobota nezastává žádné významné postavení a neměla by tedy být prosazována. Historie křesťanství dokládá, že církev z většinového pohledu v otázce soboty následovala Pavlovo učení.

S postupným rozmachem křesťanství v řecko-římském světě byla sobota a ostatní židovské svátky postupně odloženy, jak se církev stále více a více oddělovala od judaismu.¹⁷⁸ Zachovávaní soboty a ostatních svatých dnů přestalo být závazné a stalo se nepovinné.¹⁷⁹ Nejedná se v žádném případě o hromadné odpadnutí, jak tvrdí adventisté, ale o postupný proces uvědomění a rozpoznání, že původní zachovávaní soboty je nyní nahrazeno novým životem v Kristu. Všechny tyto odlišnosti, jejichž účelem bylo ukázat na rozdíl mezi židy a pohany, byly "dočasné".¹⁸⁰

"Stín" byl nyní nahrazen realitou. Podle pisatele listu Židům to znamená, že sobotní odpočinek již označuje nikoli zachovávaní jednoho konkrétního dne, ale duchovní odpočinek víry.¹⁸¹ Přesto, jak Bacchiocchi připouští, byl "proces oddělení stínu od reality, pomíjivého od trvalého, postupný a nebyl bez potíží".¹⁸²

Shrnuto, Kol 2,16 zůstávají textem, jehož výklad je obtížný. Tato obtížnost se týká především rozpoznání přesného významu textu: "*Nenechte se tedy nikým odsuzovat kvůli jídlu nebo pití, kvůli svátkům, novoluním nebo sobotám.*" Avšak vezmeme-li v úvahu častý výskyt chronologické klasifikace těchto svátků v židovské literatuře, je téměř jisté, že sobota, zde zmíněná, je skutečně sobota sedmého dne. Tato sobota, o níž se v textu píše, byla zachována a prosazována jako závazná jejími zastánci v Kolosích. Nemůžeme proto tvrdit, jako to činí Du Preez, že "*Přesvědčivá váha inter-textových, lingvistických, sémantických, strukturálních a kontextuálních důkazů ukazuje, že sabbata [sabbaton] z Kol 2,16 ukazuje na starodávné židovské ceremoniální soboty.*"¹⁸³ "Přesvědčivá váha" důkazů spíše vede k závěru, že *sabbaton* v tomto textu znamená sobotu sedmého dne. Pro ty, kdo prosazují sobotu sedmého dne jako požadavek pro křesťanský život, tak tato pasáž i nadále zůstává vážnou výzvou.

---

173 1 Kor 9,19-20.

174 Sk 16,3.

175 Sk 21,21.

176 Sk 15,13-21.

177 Ga 6,2.

178 Swartley, 1997, vol. 2, p. 1008.

179 Bruce, p. 64.

180 Ridderbos, p. 284.

181 Žd 4,9-11.

182 Bacchiocchi, pp. 149-150.

183 Du Preez, p. 148.